

СУДОВІ РІШЕННЯ У ГОСПОДАРСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ

Бутирська І. А.

ВСТУП

Господарські суди відіграють важливу роль у функціонуванні економіки, адже, вирішуючи спори у сфері господарської діяльності, вони впливають на стабільність економічних відносин. Чим швидше та ефективніше відбувається вирішення конфліктів, тим більше впевненості у своїх правах мають суб'єкти господарювання. На сьогодні господарські суди демонструють високу якість і оперативність розгляду справ, що підтверджується низьким відсотком скасованих рішень у порівнянні з іншими судовими органами.

Здійснення господарського судочинства неможливо уявити собі без судових рішень. Так, одним із ключових етапів позовного провадження у господарському процесі є ухвалення рішення суду, яким господарський спір вирішується по суті. Крім того, у процесі розгляду справи господарський суд постановляє ухвали, за допомогою яких забезпечується організація судового процесу, а іноді ухвала суду може стати і остаточним процесуальним документом у справі і таким чином суттєво вплинути на реалізацію учасниками своїх прав (наприклад, ухвала про відмову у відкритті провадження, ухвала про закриття провадження у справі тощо). Постанови Верховного Суду також відіграють чималу роль у правозастосуванні, оскільки не лише вирішують окремо взятий судовий спір, але і покликані сприяти єдності судової практики та слугують свого роду орієнтиром для правозастосування. Від якості, обґрунтованості та справедливості судових рішень залежить не лише результат вирішення конкретного спору, але й загальний рівень довіри суспільства до судової системи.

У контексті постійного реформування судової системи та оновлення процесуального законодавства, а також враховуючи обраний Україною шлях євроінтеграції, актуальності набувають не лише законність і справедливість ухвалюваних іменем України судових рішень, але і їх відповідність європейським стандартам та засадам верховенства права.

Тому дослідження правової природи, сутності та видів судових рішень у господарському судочинстві, а також вимог щодо їх змісту та форми дозволить не лише глибше осягнути сутність господарського судочинства, але і оцінити ефективність діяльності господарських судів

у механізмі захисту прав та законних інтересів суб'єктів господарювання.

1. Поняття, правова природа та види судових рішень у господарському судочинстві

Категорії «судові рішення» та «рішення суду» широко використовуються як у законодавстві, так і у правовій науці. Досить часто ці поняття навіть ототожнюються, що є, на нашу думку, не зовсім правильним. Так, ч. 1 ст. 232 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України) визначає, що судовими рішеннями є:

- 1) ухвали;
- 2) рішення;
- 3) постанови;
- 4) судові накази.

Судове рішення, таким чином, є поняттям ширшим, ніж рішення, оскільки рішення є різновидом судового рішення на рівні з ухвалами, постановами та судовими наказами.

Н. Косяк вказує, що у більшості нормативно-правових актах поняттям «судове рішення» вживається як узагальнене щодо видів (форм) актів, які приймають суди в рамках цивільного, господарського, адміністративного та кримінального судочинства. На цьому ж наполягають і більшість науковців. Однак, попри ніби загальне застосування даного поняття, у деяких нормативно-правових актах трапляються випадки понятійної підміни, де у якості синоніму категорії «судові рішення» вживається поняття «рішення суду»¹.

А. Бобкова та А. Захарченко обґрунтовують: «Значення та сутність судового рішення можна визначити наступними особливостями. По-перше, за допомогою судових рішень можна оцінити роботу суддів і загальну якість їхніх рішень. Вивчаючи такі фактори, як вмотивованість, послідовність, точність, аргументованість і дотримання правових принципів, можна надати відгук про ефективність судочинства та визначити сфери, які потребують покращення. Ця інформація може сприяти постійним зусиллям щодо підвищення професіоналізму та компетентності суддів, а також стати відправною точкою для проведення змін в судовій системі. По-друге, судове рішення підвищує громадську довіру. Прозоре та вмотивоване рішення на підставі вивчення всіх обставин справи з посиланням на дослідженні докази може зміцнити громадську довіру до судової системи. По-третє, з

¹ Косяк Н. В. Судове рішення та рішення суду: співвідношення понять. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція*. 2019. № 38. С. 34. DOI: 10.32841/2307-1745.2019.38.8.

аналізу ухвалених судових рішень можна зробити висновки щодо подальшого шляху проведення реформ в сфері правосуддя, в тому числі щодо удосконалення законодавства»².

На думку В. Григор'євої, судові рішення – це акт із застосуванням права, наділений певними особливостями, а саме: рішення розв'язує конкретні спірні господарські відносини та містить індивідуальне розпорядження, адресоване конкретним особам і визнає міру їх можливої та належної поведінки; викликає певні юридичні наслідки індивідуального характеру; є зовнішнім формальним закріпленням результату правозастосування у кожній господарській справі; повинно відповідати закріпленям у господарському процесуальному законодавстві вимогам; є результатом державного примусу³.

І. Андронов у своєму дисертаційному дослідженні, присвяченому судовим рішенням в цивільному процесі України, доходить висновку, що судові рішення в цивільному процесі (у розумінні його як узагальнюючого поняття для всіх актів правосуддя, що ухвалюються в порядку цивільного судочинства) – це судовий акт, який у відповідній процесуальній формі (рішення, ухвали, постанови чи судового наказу) закріплює висновок суду щодо вирішення на основі верховенства права певної вимоги правового характеру або іншого юридичного питання, поставленого перед судом в процесі розгляду та вирішення цивільної справи з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави⁴. В. Гордєєв, досліджуючи судові рішення в контексті юридичних фактів в адміністративному судочинстві, висновує, що судові рішення адміністративного суду – це юридичний факт у формі рішення, ухвали чи постанови суду, спрямований на виникнення, зміну чи припинення прав та (чи) обов'язків осіб, які беруть участь у справі. Судові рішення, продовжує науковець, саме собою є юридичним фактом адміністративного процесуального та матеріального права. Одночасно у ньому фіксують

² Бобкова А. Г., Захарченко А. М. Особливості судового рішення у господарському судочинстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 816. URL: http://lsei.org.ua/10_2022/205.pdf DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-10/205>

³ Григор'єва В. В. Правовий режим судового рішення у господарському процесі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Інститут економіко-правових досліджень НАН України. Донецьк, 2009. С. 12–13.

⁴ Андронов І. В. Судові рішення в цивільному процесі України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2018. С. 365.

встановлені в ході судового розгляду фактичні обставини справи і найважливіші процесуальні дії учасників справи⁵.

Г. Фазикош, аналізуючи сутність і юридичну природу судового рішення в цивільному та кримінальному судочинстві, констатує, що питання стосовно сутності судового рішення розглядалися науковцями залежно від того, на якому аспекті проблеми акцентувалася основна увага та які підходи до розуміння права й ролі суду домінували в суспільстві в різні періоди. Найбільш універсальним і правильним, на думку Г. Фазикош, є таке трактування: «Судове рішення – акт реалізації легітимної судової влади», оскільки саме це визначення включає (поглинає) усі інші інтерпретації та пояснює їх»⁶.

Л. Мелех та О. Візняк констатують, що судове рішення підсумовує застосування судом матеріальних та процесуальних норм. Звідси випливає, що процесуальні норми регламентують діяльність суду і забезпечують тим самим правильність застосування норм матеріального права⁷. Разом з тим, І. Андронов аргументує, що: «Не є актами правосуддя судові ухвали, якими вирішуються поточні процесуальні питання, що лише супроводжують здійснення правосуддя у цивільній справі. Шляхом постановлення ухвали суди безпосередньо не застосовують норм матеріального права та не вирішують по суті матеріально-правового спору. Судові ухвали не вносять правової визначеності у матеріальні правовідносини сторін, оскільки мають виключно процесуальне значення»⁸.

За допомогою судових рішень суд здійснює процесуальний рух справи, що в кінцевому результаті призводить до прийняття кінцевого судового рішення, яким завершується вирішення господарського спору, під яким у науковій літературі прийнято розуміти протиріччя між учасниками господарських відносин щодо різного розуміння взаємних прав та обов'язків, які наявні через реалізацію або порушення правових

⁵ Гордєєв В. В. Юридичні факти в адміністративному судочинстві України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2021. С. 196.

⁶ Фазикош Г. В. Сутність і юридична природа судового рішення в цивільному та кримінальному судочинстві. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2015. Вип. 5(3). С. 80.

⁷ Мелех Л. В. Візняк О. В. Специфіка правового режиму судового рішення у господарському процесі. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2017. № 2. С. 118.

⁸ Андронов І. В. Судові рішення в цивільному процесі України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2018. С. 53.

норм в економіці та які підлягають вирішенню сторонами або в юрисдикційному порядку⁹.

Варто зауважити, що дія ГПК України розповсюджується і на справи про банкрутство, а відтак дослідження судових рішень у господарському судочинстві варто здійснювати у нерозривному поєднанні з Кодексом України з процедур банкрутства (далі – КУЗПБ), який передбачає певні особливості.

При вирішенні господарських спорів у першій інстанції суд приймає рішення та ухвали. Розгляд справи по суті судом першої інстанції закінчується ухваленням рішення суду, а процедурні питання, пов'язані з рухом справи в суді першої інстанції, клопотання та заяви осіб, які беруть участь у справі, питання про відкладення розгляду справи, оголошення перерви, зупинення або закриття провадження у справі, залишення заяви без розгляду, а також в інших випадках, передбачених ГПК України, вирішуються судом шляхом постановлення ухвал. Також суд першої інстанції може видавати судові накази.

Що стосується рішення суду, то В. Григор'єва у своєму дисертаційному дослідженні обґрунтовує, що рішення суду є основним і найважливішим актом правосуддя, який містить державно-владне та індивідуально-конкретне розпорядження щодо застосування норм права до встановлених фактів і правовідносин, ухвалений у передбаченому законом процесуальному порядку й спрямований на захист порушених, невизнаних або оскаржуваних прав, свобод та інтересів суб'єктів господарювання та інтересів держави¹⁰. Л. Ніколенко відзначає: «Саме вирішуючи справу і приймаючи рішення відповідно до закону, суд здійснює правосуддя у власному сенсі слова, що і є метою господарського судочинства, і тим самим забезпечує права і свободи, які безпосередньо діють»¹¹.

Підвидом рішення суду є додаткове рішення, яке приймається, якщо:

- 1) стосовно якої-небудь позовної вимоги, з приводу якої сторони подавали докази і давали пояснення, не ухвалено рішення;
- 2) суд, вирішивши питання про право, не зазначив точної грошової суми, присудженої до стягнення, або майно, яке підлягає передачі, або дії, що потрібно виконати;

⁹ Бутирський А. А. Вирішення господарських спорів в Україні та країнах Східної Європи: дис... д-ра юрид. наук : 12.00.04. Чернівці, 2015. С. 14.

¹⁰ Григор'єва В. В. Правовий режим судового рішення у господарському процесі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Інститут економіко-правових досліджень НАН України. Донецьк, 2009. С. 8.

¹¹ Ніколенко Л. М. Поняття та ознаки судових помилок, які є підставою для перегляду судових актів у господарському судочинстві. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 177.

3) судом не вирішено питання про судові витрати.

При цьому додаткове судове рішення може прийматися як у формі рішення, так і ухвали або постанови – адже відповідно до ст. 244 ГПК України додаткове судове рішення ухвалюється в тому самому порядку, що й судове рішення. Таким чином, додаткове рішення нерозривно пов'язане з основним і не може існувати без останнього.

Також господарський суд у межах справи про банкрутство розглядає спори, стороною в яких є боржник, за правилами, визначеними ГПК України, за результатами чого ухвалює рішення (так звані відокремлені провадження). Таке рішення приймається за правилами ГПК України, але у межах справи про банкрутство. Відносини неспроможності є досить складними і поєднують вертикальні (публічні) і горизонтальні (приватні) взаємини¹².

Особливістю так званих відокремлених проваджень у справі про банкрутство є розширене коло учасників позовного провадження, яке збільшується за рахунок третіх осіб. Якщо у звичайному позовному провадженні, як правило, одна третя особа, то у відокремлених провадженнях таких третіх осіб може бути досить багато. Це зумовлено тим, що коло учасників у справі про банкрутство є необмеженим, а кожен учасник справи, теоретично, може бути третьою особою через особистий інтерес у справі про банкрутство.

Зокрема, ст. 1 КУзПБ передбачає, що учасники у справі про банкрутство (неплатоспроможність) – це сторони, арбітражний керуючий, державний орган з питань банкрутства, інші учасники справи про банкрутство, щодо прав або обов'язків яких існує спір, а також у випадках, передбачених цим Кодексом, Фонд державного майна України, Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, представник органу місцевого самоврядування, представник працівників боржника, уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів) боржника.

Отже, рішення суду може бути:

- 1) основне;
- 2) додаткове;
- 3) прийняте у межах відокремленого провадження у межах справи про банкрутство.

Рішення суду є підсумком судового розгляду справи та результатом суддівського розсуду складу суду, що розглядав справу. За визначенням Л. Остафійчук, суддівський (судовий) розсуд (дискреція) – це вихідний принцип здійснення правосуддя, який полягає у гарантуванні суб'єктиві

¹² Бутирський А. А. Правова природа засобів відновлення платоспроможності боржника. *Вісник господарського судочинства*. 2006. № 3. С. 193.

правозастосування (судді) правомочностей щодо обрання найбільш оптимального варіанту вирішення правового питання, відповідно до нормативно визначених меж, вихідних засад та цілей права, відповідно до закону, обставин справи, засад доцільності, справедливості, розумності¹³. Л. Ніколенко підкреслює, що реалізація дискреційних повноважень повинна здійснюватися в межах законності та справедливості при дотриманні умов доцільності, розумності та мотивованості дій господарського суду в процесі розгляду кожної конкретної справи¹⁴.

І. Андронов слушно зазначає: «Наявність згоди членів суддівської колегії у питанні результату вирішення справи не завжди означає спільність їх думок щодо обґрунтування рішення, його мотивувальної частини. Відомо, що текст судового рішення складає суддя-доповідач. Саме він, як правило, формує мотивувальну частину. Однак у випадку, якщо правова проблема має істотне суспільне значення, кожний суддя повинен мати можливість висловити своє особисте бачення вирішення цієї проблеми, особливо якщо йдеться про Верховний Суд»¹⁵. Щодо окремої думки судді, який виявився в меншості при ухваленні рішення колегією суддів, М. Гудима та М. Гудима-Підвербецька зауважують, що вона має вагоме не лише правове, а й моральне значення, адже дає можливість реалізувати судді свою моральну потребу викласти мотиви незгоди з іншими суддями та власну позицію на сутність справи та її вирішення, захищаючи гідність судді, який залишився в меншості¹⁶.

У зв'язку з цим актуальності набуває питання щодо правової природи окремої думки як різновиду судового рішення.

В юридичній літературі активно досліджувалася правова природа окремої думки судді Конституційного Суду України. Так, на думку Д. Лилака, окрема думка судді є процесуально-правовою формою викладу незгоди одного із суддів із рішенням суду загалом або викладенням обставин, що доповнюють мотивовану частину рішення

¹³ Остафійчук Л. А. До питання змістовних складових поняття «суддівського розсуду» при здійсненні правосуддя. *III International Scientific and Practical Conference «Topical researches of the World Science»* (June 28, 2017, Dubai, UAE). Ajman. United Arab Emirates, 2017. С. 67.

¹⁴ Ніколенко Л. М. Дискреційні повноваження господарського суду: межі та умови їх реалізації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2013. № 6–2. Т. 2. С. 35.

¹⁵ Андронов І. В. Судові рішення в цивільному процесі України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2018. С. 61.

¹⁶ Гудима М. М., Гудима-Підвербецька М. М. Таємниця нарадчої кімнати як гарантія незалежності суддів та умова правосудності судового рішення: правові та моральні аспекти. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2024. № 3. С. 20–21. DOI: 10.32782/2408-9257-2024-3-3.

(висновку), та спрямована на заперечення, уточнення або обґрунтування висновків і рішень суду¹⁷. Т. Хмарук вважає, що окрема думка судді Конституційного Суду України фактично являє собою висловлення особистої позиції судді у справі, не породжуючи водночас юридичних наслідків¹⁸. В. Городовенко відзначає, що безспірним є положення, що окрема думка судді Конституційного Суду України не є джерелом права¹⁹.

Що стосується окремої думки судді господарського суду, то В. Найфлейш та Т. Степанова обґрунтовують, що окремій думці суду властиві всі ознаки судових актів, зокрема рішень господарського суду; вона:

- 1) містить відповіді на правові питання;
- 2) викладається в письмовій формі;
- 3) складається тільки суддею, який обраний у встановленому порядку до цього суду і по даній справі виконує функцію правосуддя;
- 4) є процесуальним актом індивідуального значення;
- 5) містить вступну, описову, мотивувальну та заключну частини.

Таким чином, продовжують В. Найфлейш та Т. Степанова, за вказаними ознаками окрему думку слід віднести до одноосібного рішення господарського суду²⁰.

В іншій своїй праці В. Найфлейш та Т. Степанова аргументують, що окрема думка не є актом правосуддя, оскільки не приймається іменем України та не тягне юридично значущих наслідків. При цьому окрема думка є різновидом судового акту, оскільки виступає встановленою в якості норми процесуального права форми зовнішнього вираження результатів інтелектуально-вольових дій судді²¹.

Слід погодитися з наведеною тезою, адже окрема думка не може слугувати підставою для виникнення, зміни або припинення матеріальних правовідносин.

Ухвали суду першої інстанції також не є однаковими за змістом – так, одні ухвали опосередковують рух справи, а інші припиняють розгляд

¹⁷ Лилак Д. Д. Інститут окремої думки в конституційному судочинстві (порівняльний аналіз). *Вісник Конституційного Суду України*. 2011. № 4-5. С. 134.

¹⁸ Хмарук Т. Правова природа окремої думки судді Конституційного Суду України. *Jurnalul juridic național: teorie și practică* 2017. № 4. С. 41.

¹⁹ Городовенко В. В. Окрема думка судді як творче осмислення предмета конституційного провадження. *Публічне право*. 2020. № 1. С. 11. DOI: 10.37374/2020-37-01

²⁰ Найфлейш В. Д., Степанова Т. В. Окрема думка судді господарського суду. *Вісник господарського судочинства*. 2007. № 5. С. 126.

²¹ Степанова Т. В., Найфлейш В. Д. Окрема думка судді як складова суддівського угляду в господарському судочинстві : монографія. Одеса : Фенікс, 2015. С. 47.

справи (ухвали про закриття провадження у справі та про залишення позову без розгляду).

Ухвали, які припиняють розгляд справи у суді, вирізняються тим, що у такому випадку справа не розглядається по суті, тобто суд не з'ясовує обставини справи, а лише констатує завершення розгляду справи у суді.

Окремо ГПК України виділяє окрему ухвалу, яка приймається у випадку, коли суд виявив при вирішенні спору порушення законодавства або недоліки в діяльності юридичної особи, державних чи інших органів, інших осіб. У таких випадках постановляється окрема ухвала, незалежно від того, чи є згадані особи учасниками судового процесу. Також може постановлятися окрема ухвала стосовно порушення законодавства, яке містить ознаки кримінального правопорушення. Така ухвала надсилається прокурору або органу досудового розслідування, який повинен надати суду відповідь про вжиті ними заходи у визначений в окремій ухвалі строк.

Ю. Дорохіна визначає окрему ухвалу як вид судового рішення, який є процесуальним способом судового впливу (контролю) на виявлені під час судового розгляду та ухвалення судового рішення порушення закону²². О. Штефан пропонує наступне визначення окремої ухвали в цивільному судочинстві: судове рішення, що є різновидом ухвал суду, процесуальний спосіб судового впливу на осіб, що вчинили правопорушення, а також спосіб здійснення контролю за діяльністю юридичних та фізичних осіб, державних органів у випадку виявлення недоліків у діяльності цих осіб, незалежно від того, чи є вони учасниками судового процесу, яка встановлює обов'язкові до виконання приписи, особою, якій вона адресована з обов'язковим повідомленням суду про вжиті цією особою заходи²³. Я. Левшина слушно зауважує, що власне постановлення окремої ухвали ще не є заходом відповідальності. Крім того, з результатами перевірки відповідними компетентними органами фактів, викладених в окремій ухвалі, відповідальність взагалі може ні для кого не настати. Однак якщо факти, викладені в окремій ухвалі, підтвердяться, то окрема ухвала може стати «першою сходинкою» для притягнення винних осіб до відповідальності²⁴.

²² Дорохіна Ю. А. Окрема ухвала суду як інструмент забезпечення законності: сутність, правові підстави, наслідки. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2020. № 2. Т. 31. Ч. 2. С. 69. DOI:10.32838/2707-0581/2020.2-2/12.

²³ Штефан О. Окрема ухвала в цивільному судочинстві України. *Збірник наукових праць «Приватне право і підприємництво»*. 2023. Вип. 23. С. 241. DOI: 10.32849/2409-9201.2023.23.28.

²⁴ Левшина Я. О. Левшина Я. О. Відповідальність у процедурі банкрутства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Донецький юридичний інститут МВС України. Кривий Ріг, 2020. С. 91.

Цікавим у цьому контексті є наступний приклад із судової практики. Керівник Гайсинської окружної прокуратури Вінницької області подав до Господарського суду Вінницької області позов в інтересах держави в особі Ладижинської міської ради до Комунального підприємства «Л.» про визнання недійсним Договору про надання послуг № 99 від 11 березня 2022 року, що укладений між позивачем та відповідачем, та стягнення коштів, збережених без достатньої правової підстави в розмірі 400 000,00 грн. Рішенням Господарського суду від 29 січня 2024 року в задоволенні позовних вимог відмовлено. При цьому під час розгляду справи судом з'ясовано, що в ході представництва інтересів держави в особі Ладижинською міською радою прокурором належними доказами не було доведено жодної обставини, на якій ґрунтувались позовні вимоги. Прокурором при зверненні до суду з позовом дано невірну кваліфікацію характеру договірних правовідносин сторін, невірно визначено підстави позову, надано неправильну оцінку Договору, який ним оспорується. Під час здійснення провадження у справі правом на подання заяви про зміну предмету або підстав позову прокурор не скористався. При цьому прокурор, який звертається до суду в інтересах держави, в позовній чи іншій заяві, скарзі повинен обґрунтувати, в чому полягає порушення інтересів держави, необхідність їх захисту, визначені законом підстави для звернення до суду прокурора. Невиконання цих вимог має наслідком застосування положень, передбачених ст. 174 ГПК України. Не обґрунтувавши належним чином свою правову позицію у спорі, не подавши належних доказів в обґрунтування заявлених вимог, не вживаючи заходів із належного представництва інтересів держави в судовому процесі, представник прокуратури – прокурор М. заявляла суду, що справа «знаходиться на контролі в процесуального керівництва». Така поведінка представника прокурора була розцінена судом як неналежне виконання професійних обов'язків, зловживання процесуальними правами, у зв'язку з чим керівнику Прокуратури Вінницької області судом було направлено окрему ухвалу²⁵.

Заслуговує на увагу теза І. Жигалкіна про те, що у межах концепції окремої ухвали поєднуються різні сторони відмінних за предметом правового регулювання відносин або, інакше кажучи, міжгалузевий характер окремої ухвали: «Положення чинного процесуального законодавства, зокрема господарського, визначають можливість постановлення такої ухвали стосовно питань, які виходять за межі предмету правового регулювання господарського та цивільного

²⁵ Окрема ухвала Господарського суду Вінницької області від 29 січня 2024 року у справі № 902/954/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116827278> (дата звернення: 10.01.2025).

матеріального права, а тому і за межі предмету розгляду господарських судів, визначеного цивільним процесуальним та господарським процесуальним законодавством»²⁶.

Таким чином, можна виділити:

- 1) ухвали, які опосередковують рух справи;
- 2) ухвали, які припиняють розгляд справи;
- 3) окремі ухвали.

Перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядку закінчується прийняттям постанови. При цьому апеляційні суди та касаційний суд приймають також і ухвали.

При розгляді справ про банкрутство суд виносить ухвали та приймає постанови, а відтак можна виділити:

- 1) постанови, які приймає суд за результатами перегляду судових актів;
- 2) постанови у справі про банкрутство.

Доцільним видається визначення постанови, запропоноване авторами науково-практичного коментаря Господарського процесуального кодексу України: «Постанова – це процесуальний документ, притаманний провадженню у справах про банкрутство (постанова про визнання боржника банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури), апеляційному та касаційному провадженню»²⁷.

Ще однією формою судового рішення є судовий наказ.

Л. Ніколенко вказує, що наказне провадження – це більш спрощена форма судового процесу, яка передбачає можливість особи, якій належить право вимоги про стягнення грошової заборгованості за договором, звернутися до суду із заявою про стягнення відповідної суми у швидшому порядку²⁸.

Ю. Джепа пропонує таке визначення наказного провадження у господарському процесуальному праві: «... наказним провадженням є самостійний, особливий, спрощений вид судового провадження під час розгляду господарських справ про стягнення грошової заборгованості за договором, спрямований на швидкий та ефективний захист прав

²⁶ Жигалкін І. Окрема ухвала у господарському процесі: «амальгама» проблем на перехідній галузевій праві. *Закон і бізнес*. 30.04.2024. URL: <https://zib.com.ua/ua/161145.html> (дата звернення: 10.01.2025).

²⁷ Господарський процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. д.ю.н., професора, академіка Академії наук Вищої школи України М. М. Ясинка. Київ: Алерта, 2024. С. 419.

²⁸ Ніколенко Л. М. Удосконалення процесуального законодавства в умовах проведення судової реформи. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні*: Матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 24-25 жовтня 2019 р.); [редкол.: О. В. Щербанюк (голова), А. С. Цибуляк-Кустевич (відпов. секр.) та ін.]. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2019. С. 148.

заявника, в якому суддя в установлених законом випадках за заявою особи без судового засідання і виклику сторін на підставі достатніх, допустимих і належних доказів видає судовий наказ, який є особливою формою судового рішення (водночас судовим рішенням та виконавчим документом)²⁹.

Згідно ч.ч. 1-3 ст. 147 ГПК України судовий наказ є особливою формою судового рішення, що видається судом за результатами розгляду вимог, передбачених статтею 148 цього Кодексу. Із заявою про видачу судового наказу може звернутися особа, якій належить право вимоги. Заявником та боржником в наказному провадженні можуть бути юридичні особи та фізичні особи – підприємці.

Наказне провадження є одним із проявів спрощення господарської процесуальної форми. У цілому, серед критеріїв, якими можна керуватися при спрощенні провадження, у першу чергу, слід відзначити майновий критерій. Це є цілком обґрунтованим, оскільки немає сенсу витратити значний час і сили учасників процесу у справах з незначною ціною позову (згідно чинної редакції ГПК України судовий наказ може бути видано тільки за вимогами про стягнення грошової заборгованості за договором, укладеним у письмовій (в тому числі електронній) формі, якщо сума вимоги не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб).

Безспірність грошової вимоги у наказному провадженні презюмується, але не є обов'язковою умовою видачі судового наказу, оскільки господарський суд, вирішуючи питання про видачу судового наказу, має у своєму розпорядженні лише докази, надані заявником. Умовами видачі судового наказу є: 1) із заявою про видачу судового наказу може звернутися особа, якій належить право вимоги; 2) заява про видачу судового наказу подається до суду першої інстанції за загальними правилами підсудності; 3) заборгованість повинна мати грошовий характер за договором; 4) сума вимоги не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; 5) презюмування безспірності грошової заборгованості; 6) заявником та боржником в наказному провадженні можуть бути виключно юридичні особи та фізичні особи – підприємці; 7) штрафні санкції не можуть бути предметом судового наказу³⁰.

²⁹ Джепа Ю. А. Поняття та особливості наказного провадження за Господарським процесуальним кодексом України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 3. Т. 1. С. 68.

³⁰ Бутирська І. Наказне провадження у господарському судочинстві. *Право України*. 2020. № 7. С. 107. DOI: 10.33498/louu-2020-07-098.

При видачі судового наказу суд не вирішує спір по суті, а лише має з'ясувати наявність формальних підстав (наявність договору, розмір грошових вимог). Але це здається лише на перший погляд, адже детальний аналіз ст. 152 ГПК України, яка передбачає підстави для відмови у видачі судового наказу, свідчить про встановлення фактичних обставин справи. Зокрема, суддя відмовляє у видачі судового наказу, якщо з моменту виникнення права вимоги пройшов строк, який перевищує позовну давність, встановлену законом для такої вимоги, або пройшов строк, встановлений законом для пред'явлення позову в суд за такою вимогою.

З'ясування дотримання заявником строку позовної давності фактично є розглядом справи, адже суд повинен встановити: момент виникнення зобов'язання у боржника за договором; настання строку оплати за видатковою накладною тощо.

Таким чином, можна констатувати, що при видачі судового наказу суд здійснює формальний (односторонній) розгляд справи, що компенсується наданням боржнику можливість скасування такого судового наказу без належного обґрунтування. У цьому контексті слушною є думка І. Татулич, яка хоч і висловлювалася щодо цивільного процесу, проте цілком актуальною є і для процесу господарського: «Отже, рішення ухвалюються судом як результат змагальності сторін, у межах відкритого розгляду справи, в ході якого сторони наводять доводи, покликані підтвердити їх правдивість, спростувати аргументи протилежної сторони. Судовий наказ видається без судового розгляду та вимог до нього»³¹.

2. Вимоги до судових рішень господарського суду

Автори посібника з написання судових рішень для суддів вказують: «Певно, найважливіша мета написання судового рішення полягає у тому, щоб надати сторонам письмовий виклад рішення суду. Таким чином, суддя повинен усвідомлювати практичні та юридичні наслідки рішення і чітко вказати на них у тексті рішення»³².

Пленум Вищого господарського суду України свого часу видав постанову «Про судові рішення» від 23 березня 2012 року № 6, яка не втрачає актуальності і на сьогодні, в умовах дії оновленого процесуального законодавства. Так, відповідно до даної постанови,

³¹ Татулич І. Ю. Співвідношення понять «судове рішення» та «судовий наказ» у цивільному процесі. *Юридична Україна*. 2013. № 6. С. 78.

³² Хоффер Р., Нетесайм Н. Написання судових рішень. Посібник для суддів. Юрінком Інтер. URL: <https://court.gov.ua/userfiles/UROL%20Judicial%20Opinion%20Writing%20Handbook%2003062010.pdf> (дата звернення: 12.11.2024).

рішення з господарського спору повинно прийматись у цілковитій відповідності з нормами матеріального і процесуального права та фактичними обставинами справи, з достовірністю встановленими господарським судом, тобто з'ясованими шляхом дослідження та оцінки судом належних і допустимих доказів у конкретній справі. Рішення має бути викладено чітко, зрозуміло, грамотно (тобто не містити граматичних і стилістичних помилок, виправлень). Рішення господарського суду має ґрунтуватись на повному з'ясуванні такого:

- чи мали місце обставини, на які посилаються особи, що беруть участь у процесі, та якими доказами вони підтверджуються;

- чи не виявлено у процесі розгляду справи інших фактичних обставин, що мають суттєве значення для правильного вирішення спору, і доказів на підтвердження цих обставин;

- яка правова кваліфікація відносин сторін, виходячи з фактів, установлених у процесі розгляду справи, та яка правова норма підлягає застосуванню для вирішення спору³³.

ГПК України визначає певні вимоги для судових рішень. Так, ч. 1 ст. 236 ГПК України передбачає, що судові рішення повинно ґрунтуватись на засадах верховенства права, бути законним і обґрунтованим. Зокрема, законним є рішення, ухвалене судом відповідно до норм матеріального права при дотриманні норм процесуального права, а обґрунтованим є рішення, ухвалене на підставі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні, з наданням оцінки всім аргументам учасників справи (ч. ч. 2, 5 ст. 236 ГПК України).

О. Шиманович наголошує, що законність судового рішення залежить від правильного дотримання, виконання та використання процесуальних норм судом, а також від суворого, послідовного дотримання процесуальних прав і обов'язків усіма іншими суб'єктами спірних правовідносин. Законним, продовжує вчена, є рішення, якщо воно ухвалене при точному дотриманні, виконанні та використанні норм процесуального права, а також у повній відповідності із нормами матеріального права, які підлягають застосуванню до даних правовідносин, або засноване на застосуванні у необхідних випадках

³³ Про судові рішення : Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 23 березня 2012 року № 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0006600-12#Text> (дата звернення: 10.01.2025).

закону, який регулює подібні відносини, або виходить із загальних засад і змісту законодавства³⁴.

Консультативна рада європейських суддів у висновку № 11 (2008) щодо якості судових рішень на рівні рекомендацій, що мають характер норм «м'якого права», наголосила, що чітке обґрунтування та аналіз є базовими вимогами до судових рішень та важливим аспектом права на справедливий суд. Наприклад, стаття 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод вимагає, щоб держави створили незалежні та безсторонні суди і сприяли запровадженню ефективних процедур. Виконання цього обов'язку набуває реального значення, коли суддям у результаті цього надається можливість здійснювати правосуддя справедливо та коректно у їхніх висновках щодо фактів і права задля кінцевого блага громадян. Судове рішення високої якості – це рішення, яке досягає правильного результату – наскільки це дозволяють надані судді матеріали – у справедливий, швидкий, зрозумілий та недвозначний спосіб³⁵.

У пунктах 37-40 згаданого вище висновку наведено умови обґрунтованості судових рішень: «Обґрунтування повинно засвідчувати дотримання суддею принципів, проголошених Європейським судом з прав людини (а саме, додержання прав сторони захисту та права на справедливий суд). Коли проміжні рішення стосуються індивідуальних свобод (наприклад дозвіл на арешт) або можуть вплинути на права чи майно осіб (наприклад тимчасова опіка над дитиною або попереднє накладення арешту на нерухоме майно чи на банківські рахунки), необхідний належний виклад підстав для такого рішення. У викладі підстав для прийняття рішення необхідно дати відповідь на аргументи сторін, тобто на кожен окремих пункт вимог та на аргументи захисту. Це – важливий запобіжник, оскільки він дає можливість сторонам переконатися у тому, що їхні доводи були досліджені, а отже, суддя взяв їх до уваги. Обґрунтування не повинно містити жодних образливих або критичних зауважень щодо сторін. Хоча судді й мають можливість, а інколи й зобов'язані учиняти деякі дії з власної ініціативи, вони повинні давати відповідь лише на доречні доводи, здатні вплинути на вирішення спору. Виклад підстав для прийняття рішення не повинен неодмінно бути довгим, оскільки необхідно знайти належний баланс між стислістю та правильним розумінням ухваленого рішення»³⁶.

³⁴ Шиманович О. Вимоги, що пред'являються до судового рішення в цивільному процесуальному законодавстві. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 11. С. 57–58.

³⁵ Висновок Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо якості судових рішень № 11 (2008). URL: https://court.gov.ua/userfiles/visn_11_2008.pdf (дата звернення: 10.01.2025).

³⁶ Там само.

Необґрунтованість судового рішення часто слугує підставою для його скасування судом вищої інстанції. Так, наприклад, Північний апеляційний господарський суд, переглядаючи ухвалу Господарського суду міста Києва про зупинення провадження у справі, вказав, що місцевим господарським судом при прийнятті оскаржуваної ухвали не було обґрунтовано, яким чином розгляд справи № 910/16616/23 унеможливило розгляд заявлених у даній справі № 910/10595/23 позовних вимог та не встановлено наявності обставин, які перешкоджають суду першої інстанції самостійно здійснити оцінку договору застави обладнання № 21-001-85/О від 04 жовтня 2021 року на предмет дійсності чи недійсності. Так, судом першої інстанції не визначено, яким чином розгляд справи № 910/16616/23 унеможливило розгляд заявлених у даній справі № 910/10595/23 позовних вимог, не зазначено, які саме обставини не можуть бути встановлені судом самостійно при вирішенні спору у цій справі (враховуючи, що розгляд обох справ здійснюється в одній – господарській юрисдикції) та яким чином встановлені в іншій справі обставини вплинуть на подання і оцінку доказів у даній справі. Отже, у даному випадку відсутня така необхідна умова для зупинення провадження у справі, як неможливість її розгляду до прийняття рішення у іншій справі. Враховуючи те, що приймаючи ухвалу про зупинення провадження у справі, місцевий господарський суд, не навів обґрунтованих мотивів неможливості розгляду даної справи № 910/10595/23 до вирішення іншої справи № 910/16616/23, колегія суддів вважає помилковим висновок місцевого господарського суду щодо наявності правових підстав для зупинення провадження у даній справі. Враховуючи наведене вище, ухвала господарського суду першої інстанції підлягає скасуванню, оскільки прийнята з порушенням ст. 227 ГПК України³⁷.

Разом з тим, існують вимоги до судового рішення, які прямо не визначені у ГПК України, проте вони прослідковуються через зміст процесуального кодексу. Наприклад, зміст судового рішення повинен бути зрозумілим для сторін та інших учасників судового процесу, рішення суду має бути вмотивованим тощо.

ГПК України не містить напряду такої вимоги до судового рішення, як вмотивованість, на відміну від Кримінального процесуального кодексу України, який у ст. 370 передбачає, що судові рішення повинно бути законним, обґрунтованим і вмотивованим. Вмотивованим є рішення, в якому наведені належні і достатні мотиви та підстави його

³⁷ Постанова Північного апеляційного господарського суду від 29 січня 2024 року у справі № 910/10595/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116982640> (дата звернення: 10.01.2025).

ухвалення. Проте відсутність нормативного закріплення у ст. 236 ГПК України прямої вказівки вимоги щодо вмотивованості судового рішення господарського суду в жодному разі не означає фактичну відсутність такої вимоги.

Автори посібника з написання судових рішень для суддів наголошують, що наявність у судовому рішенні мотивувальної частини ще не означає, що судові рішення є вмотивованими. Мотивуючи судові рішення, автори посібника радять суддям прагнути дати відповідь на кожен важливий і доречний аргумент сторін та вказати доводи, що лежать в основі рішення³⁸. Д. Черкез вказує, що мотив судового рішення завжди логічно пов'язаний з аргументацією висновків суду, покладених у його основу. Кажучи, якщо господарський суд доходить до переконання про наявність підстав для задоволення позову про стягнення грошової суми, то підставою такого рішення буде висновок про наявність матеріально-правових правовідносин між сторонами, а мотивом буде виступати наступна конструкція – «відповідач мав виконати правомірно покладене на нього зобов'язання, але не виконав його». І навпаки, якщо суд відмовляє у позові, підставою для такого рішення буде висновок про відсутність правовідносин, а мотивом – «обов'язок відповідача сплатити грошову суму відсутній у зв'язку з недоведеністю, або у зв'язку з відсутністю факту порушення права позивача»³⁹.

П. Гуйван, оцінюючи вмотивованість судового рішення під час проголошення лише його вступної та резолютивної частини, вказує, що результативність та ефективність для учасників процесу визначеності судового вердикту, в тому числі і з огляду на його обґрунтованість та мотивованість, є важливою, передовсім, для усвідомлення його змісту та належного оскарження рішення. Зрештою, вони отримують повний текст і невизначеність, в якій сторони перебували від часу проголошення вступної та резолютивної частин, усувається за наявності належного мотивування рішення суду. Недоступність же повного тексту для інших осіб, які приймали участь у справі, невідомість мотивів рішення для громадськості можуть також містити елементи порушення права на справедливе судочинство, але вже в аспекті європейських вимог до

³⁸ Куйбіда Р., Сироїд О. Посібник із написання судових рішень. К. : «Дрім Арт», 2013. С. 46.

³⁹ Черкез Д. Л. Поняття та класифікація мотивів судового рішення у господарському судочинстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2022. Вип. 72. Ч. 1. С. 192. DOI: 0.24144/2307-3322.2022.72.32.

відкритості процесу⁴⁰. К. Мудрицька наголошує, що мотивація судових рішень є механізмом прийняття обґрунтованих рішень, а також реалізації принципу гласності, доступу до правосуддя, який сприяє справедливості судових рішень і є частиною права на захист⁴¹. Таким чином, вмотивованість судових рішень знаходиться у нерозривному зв'язку з їх обґрунтованістю.

Приймаючи рішення або постанову, суд повинен здійснити мотивацію у повному обсязі, наводячи і даючи оцінку не лише обставинам справи, а і аргументам сторін.

З урахуванням наведеного, можна визначити такий критерій класифікації вмотивованості судових рішень, як за видом судового рішення.

Так, на думку Т. Цувіної, яка свого часу досліджувала вмотивованість судових рішень у цивільному процесі, умотивованість рішень суду – показник ефективності цивільного судочинства, що прямо пов'язаний з можливістю їх оскарження, причому тут існує двосторонній зв'язок. З одного боку, вмотивоване рішення суду дозволяє стороні правильно аргументувати апеляційну або касаційну скаргу, а з другого – вмотивованість надає йому переконливості з точки зору потенційних суб'єктів оскарження, а тому сприяє зменшенню необґрунтованих оскаржень судових рішень⁴².

Вмотивованість судового рішення залежить також від суб'єкта прийняття такого рішення. Так, у постанові суду апеляційної інстанції, крім того, що вказується у рішенні суду першої інстанції, зазначається про встановлені судом першої інстанції та неоспорені обставини, а також обставини, встановлені судом апеляційної інстанції, і визначені відповідно до них правовідносини, доводи, щодо оцінки яких суд апеляційної інстанції погодився або не погодився з висновками суду першої інстанції, мотиви прийняття або відхилення кожного аргументу, викладеного учасниками справи в апеляційній скарзі та відзиві на апеляційну скаргу. У постанові ж суду касаційної інстанції, серед іншого, вказується про мотиви прийняття або відхилення кожного аргументу, викладеного в касаційній скарзі та відзиві на касаційну

⁴⁰ Гуйван П. Д. Проблеми мотивованості судових вердиктів у світлі вимог європейської прецедентної практики. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція*. 2017. № 30. С. 113.

⁴¹ Мудрицька К. О. Проблемні аспекти теоретико-процесуального розмежування понять «обґрунтованості» та «вмотивованості» судового рішення. *Часопис Київського інституту інтелектуальної власності та права*. 2022. Вип. 2. С. 28. DOI: 10.32782/chasopyskiivp/2022-2-4.

⁴² Цувіна Т. А. Умотивованість рішень суду та право на суд у цивільному судочинстві. *Проблеми законності*. 2013. № 121. С. 218.

скаргу, доводи, за якими суд касаційної інстанції погодився або не погодився з висновками суду першої та (або) апеляційної інстанції.

Наведене дає змогу визначити такий критерій класифікації вмотивованості судових рішень як за суб'єктом прийняття судового рішення.

Умотивованість судового рішення, на думку В. Григор'євої, залежить від того, як надані міркування суду, тобто від того, у який спосіб аргументована та логічно викладена позиція суду⁴³. Недостатня вмотивованість судового рішення може слугувати підставою для скасування або зміни такого рішення судом вищої інстанції.

Так, наприклад, Центральний апеляційний господарський суд, скасовуючи ухвалу Господарського суду Запорізької області, вказав, що в оскаржуваній ухвалі місцевий господарський суд не навів підстав та мотивів ухвалення рішення про зобов'язання ліквідатора у справі № 908/6167/15 вжити заходи щодо повернення коштів банкрута, перерахованих третім особам та арбітражним керуючим Г. і К. В оскарженому судовому рішенні не міститься обґрунтованого висновку, що перерахування цих коштів вказаним особам вчинено безпідставно, а також не зазначено особу, яка здійснила таке перерахування. Крім того, з оскарженої ухвали місцевого господарського суду неможливо встановити суму коштів, які підлягають поверненню, а також не конкретизовано захід чи заходи, які має вжити ліквідатор для повернення цих коштів. Крім того, колегія суддів зазначила, що оскаржене рішення ухвалене місцевим господарським судом не в порядку вирішення заяви/клопотання⁴⁴.

Хоча ГПК України напряму і не передбачає вимоги щодо вмотивованості судового рішення, проте і практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) свідчить про наявність такої вимоги у контексті права на справедливий суд. Так, відповідно до п. 58 Рішення ЄСПЛ по справі «Серявін та інші проти України» (Заява N 4909/04) від 10 лютого 2010 року визначено, що згідно з його усталеною практикою, яка відображає принцип, пов'язаний з належним здійсненням правосуддя, у рішеннях судів та інших органів з вирішення спорів мають бути належним чином зазначені підстави, на яких вони ґрунтуються. Хоча пункт 1 статті 6 Конвенції зобов'язує суди обґрунтовувати свої рішення, його не можна тлумачити як такий, що вимагає детальної

⁴³ Григор'єва В. В. Аргументація судового рішення як умова забезпечення його стабільності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 2. С. 142.

⁴⁴ Постанова Центрального апеляційного господарського суду від 11 вересня 2024 року у справі № 908/6167/15. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121989875> (дата звернення: 10.01.2025).

відповіді на кожен аргумент. Міра, до якої суд має виконати обов'язок щодо обґрунтування рішення, може бути різною в залежності від характеру рішення (див. рішення у справі «Руїс Торіа проти Іспанії» (Ruiz Torija v. Spain) від 9 грудня 1994 року, серія А, N 303-А, п. 29). Хоча національний суд має певну свободу розсуду щодо вибору аргументів у тій чи іншій справі та прийняття доказів на підтвердження позицій сторін, орган влади зобов'язаний виправдати свої дії, навівши обґрунтування своїх рішень (див. рішення у справі «Суомінен проти Фінляндії» (Suominen v. Finland), N 37801/97, п. 36, від 1 липня 2003 року)⁴⁵.

На думку В. Григор'євої, узагальнюючим поняттям, що характеризує судовий акт, є також культура викладу господарським судом рішення, що досягається лише при ясному, грамотному і коректному викладі процесуального документа і є частиною правової культури⁴⁶.

Таким чином, вмотивованість судового рішення господарського суду є важливою гарантією законності такого рішення та забезпечення права особи на справедливий суд, забезпечуючи усвідомлення учасниками справи змісту такого судового акту та можливість апеляційного та касаційного оскарження судового рішення у випадку, якщо сторони не погоджуються з висновками, яких дійшов суд. Пропонується визначити такі критерії класифікації вмотивованості судових рішень, як: за видом судового рішення; за суб'єктом прийняття судового рішення⁴⁷.

Щодо вимоги про грамотність судового рішення, то вона охоплює формальні та змістовні аспекти – це і грамотність з точки зору відповідності вимогам законодавства, і логічна та аргументативна грамотність, і відсутність граматичних помилок. Якщо ж у судовому рішенні все-таки допущені певні граматичні помилки, які не впливають на можливість його виконання, то це не є підставою для скасування такого рішення чи внесення до нього змін. Якщо ж граматичні помилки впливають на зміст судового рішення, то це викликає необхідність внесення до такого акту змін. Так, положення ст. 243 ГПК України передбачають можливість після ухвалення судового рішення у справі усунути в ньому помилки технічного (неюрідичного) характеру – описки та очевидні арифметичні помилки. При цьому опискою

⁴⁵ Серявін та інші проти України : Рішення Європейського суду з прав людини від 10 лютого 2010 року, заява № 4909/04. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_672#Text (дата звернення: 10.01.2025).

⁴⁶ Григор'єва В. В. Культура судового рішення в господарському процесі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2012. Вип. 19. Т. 2. С. 186.

⁴⁷ Бутирський А. А., Бутирська І. А. Вмотивованість судових рішень господарських судів. *Правові новели*. 2023. Вип. 19. С. 412. DOI: 10.32782/ln.2023.19.53.

визнається помилка, що порушує правила граматики, синтаксису, пунктуації, нумерації, які мають вплив на зміст судового рішення та його виконання. Описки – це помилки, зумовлені неправильним написанням слів, цифр тощо (пропуск літери, цифри, їх перестановка тощо). Виправленню підлягають лише ті описки, які мають істотний характер. До таких належить написання прізвищ та імен, адрес, найменувань спірного майна, зазначення дат і строків. Не є описками граматичні помилки, які не спотворюють текст судового рішення та не призводять до його неправильного сприймання (ухвала Великої Палати Верховного Суду від 27 травня 2020 року у справі № 904/10956/16)⁴⁸.

Так, ухвалою Господарського суду міста Києва від 15 серпня 2023 року було виправлено описку у мотивувальній та резолютивній частині рішення від 01 серпня 2023 року у справі № 910/5313/23, з огляду на те що у судовому засіданні під час оголошення резолютивної частини судового рішення було покладено на відповідача за первісним позовом понесені витрати на правничу допомогу позивача за первісним позовом у розмірі 40 000,00 грн., однак в надрукованому рішенні такі обставини та мотиви не були зазначені. Переглядаючи дану ухвалу суду першої інстанції, Північний апеляційний господарський суд звернув увагу на те, що вирішуючи питання про виправлення описок чи арифметичних помилок, допущених у судовому рішенні (рішенні, постанові або ухвалі), суд не вправі змінювати зміст судового рішення, він лише усуває неточності щодо встановлених фактичних обставин справи (наприклад, дати події, номеру і дати документа, найменування сторін, прізвища, імені, по батькові особи тощо), або мають технічний характер (тобто, виникли в процесі виготовлення тексту рішення). Як убачається зі змісту оскаржуваної ухвали господарського суду міста Києва від 15 серпня 2023 року, судом першої інстанції здійснено не виправлення описки/арифметичної помилки у судовому рішенні, а доповнено мотивувальну та резолютивну частини рішення щодо покладення на відповідача за первісним позовом понесених позивачем за первісним позовом витрат на правничу допомогу, що не відповідає положенням статті 243 ГПК України. Таким чином, колегія суддів дійшла висновку, що оскаржувана ухвала прийнята з порушенням норм процесуального права, а тому наявні правові підстави для її скасування⁴⁹.

⁴⁸ Ухвала Великої Палати Верховного Суду від 27 травня 2020 року у справі № 904/10956/16. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89819857> (дата звернення: 10.01.2025).

⁴⁹ Постанова Північного апеляційного господарського суду від 09 січня 2024 року у справі № 910/5313/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116286697> (дата звернення: 10.01.2025).

Суди ухвалюють рішення, постанови іменем України негайно після закінчення судового розгляду. При цьому рішення та постанови приймаються, складаються і підписуються в нарадчій кімнаті складом суду, який розглянув справу.

У свою чергу ухвали суду, які оформлюються окремим документом, постановляються в нарадчій кімнаті, інші ухвали суд може постановити, не виходячи до нарадчої кімнати. Ухвали суду, постановлені окремим документом, підписуються суддею (суддями) і приєднуються до справи. Ухвали, постановлені судом, не виходячи до нарадчої кімнати, заносяться до протоколу судового засідання (протокольні ухвали).

Інститут нарадчої кімнати в останній час критикувався науковцями та практичними працівниками, оскільки не зовсім зрозумілим є те, з ким повинен радитись суддя місцевого суду (крім випадків колегіального розгляду). При цьому для судів апеляційної та касаційної інстанції або ж при колегіальному розгляді справ у суді першої інстанції інститут нарадчої кімнати або його замітник є необхідним.

Наприклад, на думку П. Прохорова, у сьогодишніх реаліях інститут нарадчої кімнати не завжди є доречним, він, як вбачається, повинен мати не імперативний, а диспозитивний характер. Суд сам, продовжує П. Прохоров, повинен вирішувати залежно від розуміння характеру справи, обсягу та складності поставлених питань та наявних у справі доказів, чи слід суду виходити до нарадчої кімнати, чи можливо одразу в судовому засіданні прийняти рішення, а згодом викласти його в письмовій формі та надати сторонам по справі, тим більше якщо справа розглядається складом суду не колегіально, а одноособово⁵⁰.

Тривалі дискусії щодо доцільності існування інституту нарадчої кімнати призвели до прийняття Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення ухвалення та проголошення судових рішень»⁵¹, яким скасовано інститут нарадчої кімнати, натомість запроваджено нову стадію ухвалення судового рішення, яка передбачає, що після судових дебатів суд оголошує про перехід до стадії ухвалення судового рішення та час його проголошення в цьому судовому засіданні. У виняткових випадках залежно від складності справи суд може відкласти ухвалення та проголошення судового рішення на строк не більше десяти днів з дня переходу до стадії

⁵⁰ Прохоров П. Нарадча кімната: сучасна необхідність чи «рудимент» минулого? *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 9. С. 59. DOI: 10.32849/2663-5313/2020.9.10.

⁵¹ Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення ухвалення та проголошення судових рішень : Закон України від 19 грудня 2024 року № 4173-IX. *Голос України*. 2025. № 5.

ухвалення судового рішення, оголосивши дату та час його проголошення. Вбачається, що такі зміни є давно назрілим кроком на шляху до осучаснення господарського судочинства та забезпечення процесуальної економії.

ВИСНОВКИ

За допомогою судових рішень суд здійснює процесуальний рух справи, що в кінцевому результаті призводить до прийняття кінцевого судового рішення, яким завершується вирішення господарського спору.

Рішення суду є підсумком судового розгляду справи та результатом суддівського розсуду складу суду, що розглядав справу. Рішення суду може бути: 1) основне; 2) додаткове; 3) прийняте у межах відокремленого провадження у межах справи про банкрутство.

Ухвали суду також не є однаковими за змістом – так, одні ухвали опосередковують рух справи, а інші припиняють розгляд справи (ухвали про закриття провадження у справі та про залишення позову без розгляду). Ухвали, які припиняють розгляд справи у суді, вирізняються тим, що у такому випадку справа не розглядається по суті, тобто суд не з'ясовує обставини справи, а лише констатує завершення розгляду справи у суді. Можна виділити: 1) ухвали, які опосередковують рух справи; 2) ухвали, які припиняють розгляд справи; 3) окремі ухвали.

Постанови у господарському судочинстві поділяються на: 1) постанови, які приймає суд за результатами перегляду судових актів; 2) постанови у справі про банкрутство.

Під час видачі судового наказу у наказному провадженні суд здійснює формальний (односторонній) розгляд справи, що компенсується наданням боржнику можливість скасування такого судового наказу без належного обґрунтування.

Вимоги до судових рішень господарського суду можуть бути закріплені як на рівні ГПК України (законність та обґрунтованість судового рішення), так і на впливати з аналізу міжнародних нормативно-правових документів, практики Європейського суду з прав людини, рекомендацій та висновків міжнародних інституцій (зрозумілість для сторін, вмотивованість судового рішення тощо).

Скасування інституту нарадчої кімнати та запровадження нової стадії ухвалення судового рішення, яка передбачає, що після судових дебатів суд оголошує про перехід до стадії ухвалення судового рішення та час його проголошення в цьому судовому засіданні, є давно назрілим кроком на шляху до осучаснення господарського судочинства та забезпечення процесуальної економії.

АНОТАЦІЯ

Робота присвячена дослідженню судових рішень у господарському судочинстві. Проаналізовано поняття, правову природу та види судових рішень у господарському судочинстві. Проаналізовано судову практику господарських судів першої та апеляційної інстанцій а також практику Верховного Суду в частині, що стосується проблемних аспектів судових рішень у господарських справах. Автором аргументовано, що рішення суду є підсумком судового розгляду справи та результатом суддівського розсуду складу суду, що розглядав справу. Наголошено, що рішення суду може бути: 1) основне; 2) додаткове; 3) прийняте у межах відокремленого провадження у межах справи про банкрутство. За результатами дослідження ухвал у господарському судочинстві обґрунтовано, що вони поділяються на: 1) ухвали, які опосередковують рух справи; 2) ухвали, які припиняють розгляд справи; 3) окремі ухвали. Аргументовано, що ухвали, які припиняють розгляд справи у суді, вирізняються тим, що у такому випадку справа не розглядається по суті, тобто суд не з'ясовує обставини справи, а лише констатує завершення розгляду справи у суді. Проаналізовано постанови у господарському судочинстві, які поділяються на: 1) постанови, які приймає суд за результатами перегляду судових актів; 2) постанови у справі про банкрутство. Аргументовано, що під час видачі судового наказу у наказному провадженні суд здійснює формальний (односторонній) розгляд справи, що компенсується наданням боржнику можливість скасування такого судового наказу без належного обґрунтування. Проаналізовано вимоги до судового рішення господарського суду. Наголошено, що вмотивованість судового рішення господарського суду є важливою гарантією законності такого рішення та забезпечення права особи на справедливий суд, забезпечуючи усвідомлення учасниками справи змісту такого судового акту та можливість апеляційного та касаційного оскарження судового рішення у випадку, якщо сторони не погоджуються з висновками, яких дійшов суд.

Література

1. Андронов І. В. Судові рішення в цивільному процесі України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2018. 441 с.
2. Бобкова А. Г., Захарченко А. М. Особливості судового рішення у господарському судочинстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 814–816. URL: http://lsej.org.ua/10_2022/205.pdf DOI: 10.32782/2524-0374/2022-10/205

3. Бутирська І. Наказне провадження у господарському судочинстві. *Право України*. 2020. № 7. С. 98–110. DOI: 10.33498/loiu-2020-07-098.

4. Бутирський А. А. Вирішення господарських спорів в Україні та країнах Східної Європи: дис.... д-ра юрид. наук : 12.00.04. Чернівці, 2015. 473 с.

5. Бутирський А. А. Правова природа засобів відновлення платоспроможності боржника. *Вісник господарського судочинства*. 2006. № 3. С. 190–196.

6. Бутирський А. А., Бутирська І. А. Вмотивованість судових рішень господарських судів. *Правові новели*. 2023. Вип. 19. С. 407–412. DOI: 10.32782/ln.2023.19.53.

7. Висновок Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо якості судових рішень № 11 (2008). URL: https://court.gov.ua/userfiles/visn_11_2008.pdf (дата звернення: 10.01.2025).

8. Гордєєв В. В. Юридичні факти в адміністративному судочинстві України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2021. 423 с.

9. Городовенко В. В. Окрема думка судді як творче осмислення предмета конституційного провадження. *Публічне право*. 2020. № 1. С. 9–20. DOI: 10.37374/2020-37-01.

10. Господарський процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. д.ю.н., професора, академіка Академії наук Вищої школи України М. М. Ясинка. Київ : Алерта, 2024. 696 с.

11. Григор'єва В. В. Аргументація судового рішення як умова забезпечення його стабільності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 2. С. 141–143.

12. Григор'єва В. В. Культура судового рішення в господарському процесі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2012. Вип. 19. Т. 2. С. 184–186.

13. Григор'єва В. В. Правовий режим судового рішення у господарському процесі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Інститут економіко-правових досліджень НАН України. Донецьк, 2009. 24 с.

14. Гудима М. М., Гудима-Підвербецька М. М. Таємниця нарадчої кімнати як гарантія незалежності суддів та умова правосудності судового рішення: правові та моральні аспекти. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2024. № 3. С. 16–23. DOI: 10.32782/2408-9257-2024-3-3.

15. Гуйван П. Д. Проблеми мотивованості судових вердиктів у світлі вимог європейської прецедентної практики. *Науковий вісник*

Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція. 2017. № 30. С. 110–114.

16. Джепа Ю. А. Поняття та особливості наказного провадження за Господарським процесуальним кодексом України. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2018. Вип. 3. Т. 1. С. 66–70.

17. Дорохіна Ю. А. Окрема ухвала суду як інструмент забезпечення законності: сутність, правові підстави, наслідки. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки.* 2020. № 2. Т. 31. Ч. 2. С. 65–69. DOI:10.32838/2707-0581/2020.2-2/12.

18. Жигалкін І. Окрема ухвала у господарському процесі: «амальгама» проблем на перетині галузей права. *Закон і бізнес.* 30.04.2024. URL: <https://zib.com.ua/ua/161145.html> (дата звернення: 10.01.2025).

19. Косяк Н. В. Судове рішення та рішення суду: співвідношення понять. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція.* 2019. № 38. С. 32–35. DOI: 10.32841/2307-1745.2019.38.8.

20. Куйбіда Р., Сироїд О. Посібник із написання судових рішень. К. : «Дрім Арт», 2013. 224 с.

21. Левшина Я. О. Відповідальність у процедурі банкрутства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Донецький юридичний інститут МВС України. Кривий Ріг, 2020. 202 с.

22. Лилак Д. Д. Інститут окремої думки в конституційному судочинстві (порівняльний аналіз). *Вісник Конституційного Суду України.* 2011. № 4-5. С. 131-139.

23. Мелех Л. В. Візник О. В. Специфіка правового режиму судового рішення у господарському процесі. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична.* 2017. № 2. С. 115–122.

24. Мудрицька К. О. Проблемні аспекти теоретико-процесуального розмежування понять «обґрунтованості» та «вмотивованості» судового рішення. *Часопис Київського інституту інтелектуальної власності та права.* 2022. Вип. 2. С. 25–29. DOI: 10.32782/chasopyskiivp/2022-2-4.

25. Найфлейш В. Д., Степанова Т. В. Окрема думка судді господарського суду. *Вісник господарського судочинства.* 2007. № 5. С. 125–130.

26. Ніколенко Л. М. Дискреційні повноваження господарського суду: межі та умови їх реалізації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція.* 2013. № 6–2. Т. 2. С. 32–36.

27. Ніколенко Л. М. Поняття та ознаки судових помилок, які є підставою для перегляду судових актів у господарському судочинстві. *Часопис Київського університету права.* 2012. № 2. С. 175–178.

28. Ніколенко Л. М. Удосконалення процесуального законодавства в умовах проведення судової реформи. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні* : Матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 24-25 жовтня 2019 р.); [редкол.: О. В. Щербанюк (голова), А. С. Цибуляк-Кустевич (відпов. секр.) та ін.]. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2019. С. 146–148.

29. Окрема ухвала Господарського суду Вінницької області від 29 січня 2024 року у справі № 902/954/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116827278> (дата звернення: 10.01.2025).

30. Остафійчук Л. А. До питання змістовних складових поняття «суддівського розсуду» при здійсненні правосуддя. *III International Scientific and Practical Conference «Topical researches of the World Science»* (June 28, 2017, Dubai, UAE). Ajman. United Arab Emirates, 2017. С. 62–68.

31. Постанова Північного апеляційного господарського суду від 09 січня 2024 року у справі № 910/5313/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116286697> (дата звернення: 10.01.2025).

32. Постанова Північного апеляційного господарського суду від 29 січня 2024 року у справі № 910/10595/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116982640> (дата звернення: 10.01.2025).

33. Постанова Центрального апеляційного господарського суду від 11 вересня 2024 року у справі № 908/6167/15. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121989875> (дата звернення: 10.01.2025).

34. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення ухвалення та проголошення судових рішень : Закон України від 19 грудня 2024 року № 4173-IX. *Голос України*. 2025. № 5.

35. Про судові рішення : Постанова Пленуму Вишого господарського суду України від 23 березня 2012 року № 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0006600-12#Text> (дата звернення: 10.01.2025).

36. Прохоров П. Нарадча кімната: сучасна необхідність чи «рудимент» минулого? *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 9. С. 54–59. DOI: 10.32849/2663-5313/2020.9.10.

37. Серявін та інші проти України : Рішення Європейського суду з прав людини від 10 лютого 2010 року, заява № 4909/04. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_672#Text (дата звернення: 10.01.2025).

38. Степанова Т. В., Найфлейш В. Д. Окрема думка судді як складова суддівського угляду в господарському судочинстві : монографія. Одеса : Фенікс, 2015. 196 с.

39. Татулич І. Ю. Співвідношення понять «судове рішення» та «судовий наказ» у цивільному процесі. *Юридична Україна*. 2013. № 6. С. 76–81.

40. Ухвала Великої Палати Верховного Суду від 27 травня 2020 року у справі № 904/10956/16. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89819857> (дата звернення: 10.01.2025).

41. Фазикош Г. В. Сутність і юридична природа судового рішення в цивільному та кримінальному судочинстві. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2015. Вип. 5(3). С. 77–80.

42. Хмарук Т. Правова природа окремої думки судді Конституційного Суду України. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2017. № 4. С. 40–44.

43. Хофер Р., Нетесайм Н. Написання судових рішень. Посібник для суддів. Юрінком Інтер. URL: <https://court.gov.ua/userfiles/UROL%20Judicial%20Opinion%20Writing%20Handbook%2003062010.pdf> (дата звернення: 12.11.2024).

44. Цувіна Т. А. Умотивованість рішень суду та право на суд у цивільному судочинстві. *Проблеми законності*. 2013. № 121. С. 215–224.

45. Черкез Д. Л. Поняття та класифікація мотивів судового рішення у господарському судочинстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2022. Вип. 72. Ч. 1. С. 190–196. DOI: 0.24144/2307-3322.2022.72.32.

46. Шиманович О. Вимоги, що пред'являються до судового рішення в цивільному процесуальному законодавстві. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 11. С. 56–60.

47. Штефан О. Окрема ухвала в цивільному судочинстві України. *Збірник наукових праць «Приватне право і підприємництво»*. 2023. Вип. 23. С. 235–242. DOI: 10.32849/2409-9201.2023.23.28.

Information about the author:

Butyrska Iryna Anatoliivna,

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Procedural Law
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
2, Kotsiubynskoho Str., Chernivtsi, 58002, Ukraine